8°, էջք ԶԴ + 201: (էջ 171—193 ծանօթութիւններ եւ էջ Է—ՀԸ գրուագ մը Մահմետի եւ Ամիրապետներու վրայ):

Բ. տպագրութեան առթիւ՝ Fr. Müller, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes. 2 (1888), էջ 175—178 (= թարգմ. Հանդէս Ամսօրեայ 1888, էջ 128—129. Արձագանք 1888, էջ 326—327):

3. Histoire des guerres et des conquêtes des Arabes en Arménie par l'éminent Ghévond, vardabed arménien, écrivain du VIIIe siècle. Traduite par Garabed V. Chahnazarian et enrichie de notes nombreuses. Paris 1856, 8°, XV, 164 pp. Շահնազարեան առաջին անգամ այս թարգմանութեամբ ծանօթացուց Ղեւոնդի մատեանը գիտական աշխարհի. Հայերէն բնագիրը տարի մը յետոյ միայն ելաւ հրապարակ: Ինչպէս Պատկանեան նկատած է իր ռուսերէն թարգմանութեան յառաջաբանին (էջ V—VI) եւ ծանօթութիւններու մէջ, շատ անբաւական է Շահնազարեանի այս թարգմանութիւնը, ուր թարգմանիչը առանց կարդալու բնագրին՝ ինքնակամ ազատութիւններ շնորհած է իր գրչին եւ անճիշդ մեկնութիւններով փորձած է լուսաբանել բնագրին մթութիւնները: Շատ աւելի խնամով կատարուած է ռուսերէն թարգմանութիւնը Ք. Պատկանեանի ձեռքով: — Գաղղիերէն թարգմանութեան առթիւ J. Mohlի տուած կարճառօտ զեկուցումը տե՛ս բնագրով եւ հայերէն թարգմանութեամբ Մասեաց Աղաւնի, 1856, էջ 243—244:

4. Исторія Халифовъ вардапета Гевонда, писателя VIII вѣка. Переводъ съ армянскаго (переводчикъ: К. Патканьянъ) Санктпетербургъ, 1862. 8°, XI, 168 стр. (էջ 118—165 ծանօթութիւններ):

Քննութիւններ Ղեւոնդի անձի եւ գրուեան մասին:

1. Ernestus Filler, Quaestiones de Leontii armenii historia. Lipisiae 1903, 8°, 38 pp. (Diss.): Նկատի կ'առնէ յատկապէս Ղեւոնդի ժամանակագրութիւնը:

2. Զարբհանալեան Հ. Գ., Պատմութիւն Հայկական հին դպրութեան. Բ. տպ. 1897, էջ 478—480:

3. Հ. Ղ. Ալիշան, Հայապատում, Վենետիկ 1901, էջ 76—77. Նոյնը արտատպուած՝ Հ. Ա. Ղազիկեան՝ Հայկական նոր Մատենագիտութիւն, Ա. Վենետիկ 1909, էջ 1652—1654. տե՛ս եւ էջ 1649—1652 քաղուածքներ Ա. եւ Բ. տպագրութիւններու յառաջաբաններէն):

4. Hagop Thopdschian, Die inneren Zustände von Armenien unter Ašot I. Halle 1904, էջ 4.

Օգնական աղբիւրներ: — 1. M. Ghazarian, Armenien unter der arabischen Herrschaft bis zur Entstehung des Bagratidenreiches. Straßburg 1903, 8°, 87 SS. (Diss.). Նախ լոյս տեսած՝ Zeitschrift für armenische Philologie, II (1903).

2. Hagop Thopdschian, Armenien vor und während der Araberzeit. ZAPh. II, 1903, S. 50—72.

3. J. Laurent, L'Arménie entre Byzance et l'Islam depuis la conquête arabe jusqu'en 886. Paris 1919, 8°, pp. VIII + 398.

4. J. Marquart, Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge. Leipzig 1903, S. 436—465 = Հայ Բագրատունեաց ճիւղագրութիւնը ծանօթութիւններով. գրեց Պրոֆ. Դկտ. Յ. Մարկուարտ, գերմաներէնէ թարգմանեց Հ. Մ. Հապոզեան, Վիեննա 1913, 8°, ԺԵ, էջ 68:

5. Р. Р. Фасмер, Хронология наместников Армении при первых Аббасидах. Записки коллегии востоковедов при Азиатском музее Российской Академии наук. Том I (Ленинград 1925), стр. 381—400 = Ռ. Ֆասմէր՝ Հայաստանի ոստիկաններու ժամանակագրութիւնն առաջին Աբբասեանց օրով. թարգմ. Հ. Վ. Ինգլիզեան: Հանդէս Ամսօրեայ, 1928, էջ 44—50, 157—168, 258—270:

(Շարունակելի:) Հ. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆ

ՑՈՒՑԱԿ ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՌԱԳՐԱՑ Ս. ՆՇԱՆԻ ՎԱՆՈՒՑ Ի ՍԵԲԱՍՏԻԱ

—

(Շարունակութիւն:)

155.

ՏՕՆԱԿԱՆ

?

ՄԵԾՈՒԹԻՒՆ՝ 23×16×10: — ԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ միասին: — ՆԻՒԹ՝ թուղթ: — ԹԵՐԹՔ՝ 438 (= 876 էջ): — ՏՈՂՔ՝ 28: — ԿԱԶՄ՝ կաշեփայտ: — ՀԱՆԳԱՄԱՆՔ՝ Լաւ: — ԳԻՐ՝ բոլորգիր: — ՎԵՐՆԱԳԻՐՔ՝ կարմիր: — ԳՐԻՉ՝ անյայտ:

Մատեանս է՝ Տօնական, ըստ հետեւեալ բովանդակութեան.

1. Առաջին մասին սկիզբի թերթերն ինկած ըլլալով, առաջին էջին վրայ կան 9 տող միայն ճառի մը, որ կը վերջանայ այսպէս. "եւ եղեւ հնոյն ադամա մարմին նոր միաւորութեամբ ընդ նորոգողին յանապականութիւն" (էջ 1):

2. [illegible] "Նախ զկեղանակ ծննդեան եւ որ նովաւ լինելոց էր փրկութիւն ճառեաց... եւ յետ դարնելոց էր փրկութիւն ճառեաց... ձին ապա հրամանաւ հրեշտակին բնակեցան ի Նազարէթ զի ոչ եթէ յինքեանց, այլ զոր հրաման ընկալան ի Հօգոյն զայն գրեցին աւետարանիչքն" (1—28):

3. [illegible] "Յա-[illegible] ... լուրսն յայնոսիկ ասելն ոչ զայն ինչ յայտ առնէ թէ մինչ մանուկն էր Քրիստոս եւ ի Նազարէթ սնանէր, եկն Յովհաննէս յանապատ եւ մկրտեաց... ի բաց հատանիցէք ի կենաց, այսինքն ի նախնեացն փառացն եւ յաւրինացն լուսոյ զոր եւ յաջորդ բանիւն յայտ առնէ" (28—46):

4. [illegible] "ի սովորական իրաց բերէ զաւրինակն եւ իբր դատաստանաւ իմն խաւսի եւ ի նոցունց գնէ առաջի զհատումն վճռին... որք աստ ոչ մկրտեցան գեհենին հրոյն երկայնագունիւն եւ տաժանելեաւն" (46—56):

5. [illegible] "Աստուածայինքն ոչ ըստ մարդկայնոյս բերին ակամայ... եւ նոքա որ ի մարդկութենէ անտի սկսան ճառել յիրաւի գրեցին եւ զփորձութիւն, իսկ Յովհաննէս զի յաստուածութենէն սկսաւ, ոչ էր մարդ գրել զայն, զի աստուածաբան փորձ է յամենայնի" (56—93):

6. [illegible] "Բազում ինչ է զոր ոչ գրեցին աւետարանիչքն յեղելոցն եւ յասացելոցն Տեառն, զոր եւ աստ է տեսանել... հայցելով ի նմանէ ոչ զմարմնաւոր կարեաց այլ զհոգեւոր... զժշկութիւն որ փոքր է եւ անցաւոր այլ զհոգւոյ առողջութիւն ի մեղաց ցաւոց" (93—108):

7. [illegible] "Տէս զանմեծարգութիւն նորա զի ոչ ի քաղաքս եւ ի գեաւղս շրջէր նոքաւք այլ յանապատս եւ ի լերինս... ... մարմինն եւ բնակից հոգին եւ լոյս քարոզութիւն առաքելոցն, որով լուսաւորեցան ոգիք մարդկան գիտութեամբ Աստուծոյ" (108—151):

8. [illegible] "Բազում եւ անչափ էր Աստուծոյ զկշանելն ըստ զօրութեան եւ յոյժ նորա ապախտաւորութիւնն Աքաղու եւ... յորմէհետէ ցիր եւ ցան եղեն ընդ ամենայն... ... տիեզերս եւ զայս վարկանիմ ասել մարգարէիս աւուրս ոչ եկեալս" (151—171):

9. [illegible] "Զոր առ յապայն էր լինելոց մարգարէանայ, թէպէտ եւ ոմանք զեղեկիայէ ասեն... զի հանգչի Նա ի սուրբս եւ պատուէ զնոսա աստ եւ յապագայն" (171—180):

10. Ի [illegible] Տեառն ի Տ[illegible] "Եկն Քրիստոս եւ զգեցաւ մարմին ի [illegible] ... որով աստ բարիոք քամերմէ զանգուածոյս... եւ յետ աստի վճարելոյս արքայութեանն արժ..," (180—208):

11. [illegible] "Խորհուրդ ներ[illegible] մարդութեան եւ փրկագործ տնաւրէնութեան մարդութեան եւ փրկագործ տնաւրէնութեան էր սահմանեալ նախ քան զգոյացութիւն մարմնոյ... բազում անգամ զերկնից սերմանէ սանց.. բազում անգամ զերկնից սերմանէ զանունն զի եւ տեղեաւն իսկ զարթուցանիցէ զմիտս նոցա" (208—231):

12. [illegible] "Եւ քանզի ած հասոյց ի գլուխ առաքինութեանցն առընթեր նորին զեղծագործ առաքինութեանցն... զի ուր զգանձն քակէ զնապարծութիւնն... յայտ է թէ եւ զմիտս անդր ժողովեսցես, եթէ յերկրի աստ, յերկրէ պաղատես, պատաեթէ յերկրի աստ, յերկրէ պաղատես, պատագիս, եթէ յերկինս՝ անդ եւ լինիցիս" (231—243):

13. Եւ [illegible] "Եւ... որ... է եւ զամենայն լինել կամ... ոչ ի տեղւոջէ ինչ ի տեղի այլ խնամովն եւ տեսչութեամբն եկեալ մերձեցաւ առ մեզ... եւ կատարեալ լինելով բաժանեա ընդ Քրիստոսի զինչսն" (243—249):

14. Առ [illegible] "Հատ որում սերմանողն զիւրն ցանէ աստ զհերձուածողացն ժողովն... ապա ասացից զհերձուածողացն ժողովն... ապա ասացից զհնձողսն կապեցէք խրձունս, իսկ ցորեանն ածէ ժողովեցէք յշտեմարանս իմ" (249—251):

15. Առ [illegible]

© National Library of Armenia

[illegible]. «Վասն փրկութեան քաւութեանն որ յխկղեանէն էր ասաց իբրեւ զայն որ ասէ Մի երկնչիր հաւտ փոքրիկ... եւ խոստանն այնոքիկ են զորս մերժեաց ընդեց եկեղեցի վասն ուրացութեան Նորա» (251—254)։

16. [illegible]. «Եւ այսու զանչափ խնամոցն զոր ունէր առ Հրեայսն յայտ առնէ, զի յառաջնում առակին... այլ խրաքանչիւր որ քննեսցէ զպատմուճան հոգւոյն եւ զաղտ հնութեանն մաքրեսցէ» (254—257)։

17. [illegible], եւայլն. «Եւ զոր ասեն այսպիսի ինչ է Միթէ թաղեցես ասէ, ոսկի յերկրի եւ մի այլ ինչ զի ցեցս եւ ուտիճք եւ գողս ժողովես... այն է զոր ասեն ուր գանձք ձեր են անդ եւ սիրտք ձեր եղիցին» (257—259)։

18. [illegible]. «Տեսանե՞ս, զիարդ առ սակաւ սակաւ յամենայն իմէքէ մերժէ եւ բազում բանիւ ընչիցն մերկանալ խրատէ... չիցեն նմա շատ իւրոյ հոգւոյ բեռինքն, ընդէ՞ր այլ եւս մեծ բեռինս դնիցես» (259—268)։

19. [illegible]. «Եւ արդ չիցէ պատրաստել յանցաւորաց, այո՛, այլ վայրապար չէ՛ պարտ... եւ անձառ բարութիւնքն եւ անմահական պարգեւքն» (268—273)։

20. [illegible]. «Տեսանես զի եւ ողորմականացն ոչ վայրապար պարտ է ողորմել.. անդ հոգւոյ եւ մարմնոյ մաքրութիւն» (274—286)։

21. [illegible]. «Բազում ինչ ճառեաց վասն Աստուծոյ մարդասիրութեան...զխոնարհութիւն ուսոյց ամենեցուն, նմա փառք» (286—299)։

22. [illegible]. «Զի տառապեցաւ ի ձեռն որձոցն եւ վայրավատին եղեւ ի ձեռն վհկացն... զի որչափ երկինք յերկրէ հեռի են այնչափ եւ եւս բազմապատիկ առաւել բարութիւն Աստուծոյ ի մարդկան չարութենէ» (299—308)։

23. [illegible]. «Արդ իբրեւ ասաց թէ Աստուած կոչէ եւ մեք պատգամաւորիմք եւ աղաչեմք հաշտեցարուք ընդ Աստուծոյ... լուծեր եղծեր զմոլեգնութիւն նորա որպէս զամենայն ախտս» (308—325)։

24. [illegible]. «Զանազան առակք ի Քրիստոսէ խաւսեցեալք զանազան ունին եւ զհայեցուածս խորհրդոց... զի եւ ի Նորին փառսն հայեսցուք յերկինս եւ փառս տացուք անուան իւրոյ ընդ հաւր եւ ընդ հոգւոյն սրբոյ այժմ...» (325—349)։

25. Այսպէս ասէ Տէր [illegible]. «Որ ի Բաբելոն եղանելոց էին ազուշութիւն (sic!) ի մեծամեծ իրս պիտանացու էր, եւ զի ի պատուիրանսն մեծ եւ կարեւոր է արդար իրաւամբք դատել... բայց չէին կարող, նմին իրի առ Քրիստոս առաքեցին» (349—357)։

26. [illegible]. «Տե՛ս զիարդ ցուցանէ զող եւ օտարոտի եւ կաղ ի կաղս եւ ոտն ի խիթ ի մտանել աւադիկ... զի նախանձեցաւ ընդ պատիւն Աստուծոյ եւ անտի զգիւացն յաուլիւնս» (357—380)։

27. [illegible]. «Պարտ է վարդապետաց ոչ միայն խրատել եւ ուսուցանել այլ եւ երկեցուցանել եւ Աստուծոյ մատնել... այլ երկիւղին Քրիստոսի ասէ հնազանդիլ եւ ծառայել միմեանց որպէս եւ ինքն լուաց զոտս աշակերտացն» (380—403)։

28. [illegible]. «Ըստ կարգի առակք այսոքիկ եւ... խորհրդոյ ունին առ միմիանս զյարմարումն երեքեանս... յայտ է թէ յետ արձակելոյ աւրինացն մոլորին որք ընդ նորին լծով զանձինս արկանեն» (403—422)։

29. [illegible]. «Գարձեալ եւ այս առակ ի կարգի առաջնոյ յարմարի... վիճակակից եղեալք ընդ նոսին, աւրհնեսցուք գովեսցուք» (422—438)։

30. Այսպէս ասէ Տէր, [illegible]. «Թէպէտ եւ խորհուրդ այսորիկ յարդարսն որ ի մէջ նորա նկարեցաւ այլ ճշմարտապէս յայն որ ծածկեալն էր... ընդ ամենայն երկիր յորս եղեն եկեղեցիք Քրիստոսի» (438—444)։

31. [illegible]. «Գէմք առակիս ոմանց թուեցաւ թէ վասն Աստուծոյ է ասացեալ... ընդ կրաւնիցն տայ պատերազմ բառնալ զնա» (444—450)։

32. [illegible]. «Զար է ամբարհաւաճութիւն եւ որ ի նոյն յարին ախտք հոգւոց... որ վասն մեր աղքատացաւ եւ երանեաց զաղքատս» (450—457)։

33. Այսպէս ասէ Տէր, [illegible]. «Ընդդէմ պարծողաց որդւոց ժողովրդեան իւրոյ որ շինէին զտունն ասաց ... եւ նշաւակ լինելն ի Հրէից եւ այն անվախճան» (457—468)։

34. [illegible]. «Բազումք են ի մարդկանէ որ յորժամ տեսանեն զոմանս որ սուրբ եւ հաճոյ են յԱստուծոյ. · ըստ որում ասէր. ո՞չ ասացի քեզ եթէ հաւատա, տեսցես զփառս Աստուծոյ» (468—490)։

35. [illegible]. «Զոր բազում անգամ ասացի վնոյն եւ այժմ ասեմ եթէ Աստուած ոչ այնպէս հայի ի մեծութիւն արժանաւորութեան անձին իւրոյ որչափ ի կեանս եւ ի փրկութիւն մեր ... զի որ յայլոց մարմին մահու յաղթեաց ի մահ մատնել խորհէին» (490—498)։

36. [illegible]. «Զգարձեալն ասէ ի գերութենէ, ուրախ լեր յոյժ զի աշաւասիկ եկեալ հասեալ է ժամանակ ուրախութեան քո ի ձեռն երկրորդ Զաւրաբաբելի ... զի քահանայքն փոխանակ թագաւորացն փրկեցին զնոսա» (498—508)։

37. [illegible]. «Ընդէ՞ր յորժամ ի չարչարանս հանդերձեալ էր գալ ի Բեթանիա նախ զՂազար յարուցանէր զԼորեքաւրեայն ... ընդ առաջ ելեալ զբարձրագոյն աւրհնութիւն նմա կոչէին» (508—521)։

38. [illegible]. «Տեսանե՞ս ուստի գայ յԵրուսաղէմ եւ ո՛ւր շրջէր ցայնժամ. անդ զՅորդանան գետով զոր թուի ինձ թէ խնդրելոյ արժան է ... զի մի բորբոքեալ ի նախանձուէն եւս առաւել ընդ բանն զայրանային» (521—534)։

39. [illegible], «պատրաստեալք գործովք բարեաց եկցուք ընդ առաջ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ երկնաւոր թագաւորին եւ ողջացեալք ի չարեաց ... կացցուք ի ճաշցուք ի ճշմարիտ ուխտիս զոր ընդալուք ի Քրիստոսէ Աստուծոյ մերոյ որ է աւրհնեալ» (534—536)։

40. [illegible]. «Եւ զիարդ եւ այցուցն քաղցնոյր, յորժամ կամէր եւ թոյլ տայր ... ամենայն չարիքն անտի ծնանէին» (536—540)։

[illegible]. «Զայս թղենի առաջինքն ասացին զհրէից ժողովարանէն յոր եկն ասէ տէրն խընդրել զպտուղ հաւատոյ ... զի որ հաւատասցէ ի նա որպէս ասացն մի՛ մեռցի յաւիտեան» (540—542)։

ԹՈՐԳՈՄ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԳՈՒՇԱԿԵԱՆ

(Շարունակելի։)

ՖԵԼԻՔՍ ՕՍՎԱԼԴ

ԵՐԿՐԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

—

ԳԵՐՄ. ԹՐԳՄ.

ՕՏՏՈՅ ՎԻԼՔԵՆՍ

—

ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ ԲՆԱԳՐԷՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ ՀԱՅԵՐԷՆԻ

(Շարունակութիւն)

Ե.

ՀԱՄԱՌՕՏԱԳԻԾ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿՐԱԽՕՍԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ[4]

(Համեմտ Երկրաբանական Տխտ. 1 եւ Հատածներ Տխտ. 3։)

24. — *Հայաստանի Նախադեւոնեան փոխաձեւ հերձաքարանց խաւագրական դիրքն այսօր տակաւին այնչափ քիչ ծանօթ է որ անոր ծալման ժամանակաշրջանը նշանակել չենք կրնար։ Մինչեւ որ աւելի որոշ բան մը գիտնանք՝ կրնանք անշուշտ ընդունիլ թէ Հարաւարեւմուտքէ դէպ ի Հիւսիսարեւելք ձգուող ծալքերը՝ Տաւրոսի բիւրեղական հերձաքարերուն, եւ նման բիւրեղական մարմարներուն եւ հերձաքարերուն ծալումը մարմարներուն եւ հերձաքարերուն ծալումը, Տարօն, Աղտաղ լերանց եւ Տէրսիմի Կըզըլճա, լեռներուն՝ բարձրաշխարհին կեդրոնին մէջ, ինչպէս նաեւ նոյն ծալքերը փոխաձեւ քարերու փոքր զանգուածներուն՝ հիւսիսային*

© National Library of Armenia